

Nr 216.

Av herr **Reuterskiöld**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1937/1938 till universitetskanslersämbetet.

I anledning av Kungl. Maj:ts prop. nr 114 angående ersättning till universitetskanslern torde vara nödvändigt att erinra om grundvalen för och karaktären av universitetskanslerns hittillsvarande ställning och uppgifter, då utan full klarhet härom hela frågan kan ohjälpligt snedvridas och lösas på ett sätt, som till sina följder blir något helt annat än någon avsett. Redan i propositionen är frågan berörd, men icke så uttömmande att icke en ytterligare belysning därav före utskottsbehandlingen bör anses befogad och erforderlig.

Till en början måste framhållas, att universitetskanslern *icke innehar något verkligt ämbete*. Om så hade varit fallet, skulle icke under tiden efter 1809 medlem av konungahuset kunnat beklädas med denna post, vilket däremot faktiskt inträffat utan erinran flera gånger och under avsevärda perioder. Den omständigheten att även officiellt beteckningen »universitetskanslersämbetet» ofta begagnas kan på intet sätt anföras som bevis häremot, utan visar allenast, att universitetskanslern jämte sina väsentliga uppgifter också har vissa funktioner, som likna eller kunna likställas med vad man eljest kallar ämbetsfunktioner — alldeles så som exempelvis i den kommunala förvaltningen uppgifter kunna åligga kommunala befattningshavare, vilka själva icke äro ämbetsmän, ehuru uppgifterna i och för sig kunde vara ämbetsuppgifter.

Universitetskanslern är i grunden *ett organ för vederbörande universitets egenförvaltning* och var därför länge vald av vardera universitet i Uppsala och i Lund för sig, ehuru numera valet sker gemensamt och båda universiteten sålunda faktiskt få samme kansler. Ur universitetens synpunkt är detta förhållande varken nödvändigt eller särskilt lyckligt, men det har kunnat godtagas, då olägenheterna därav möjligen uppvägas av vissa fördelar, när det gäller kanslerns befattning med andra uppgifter än den rena egenförvaltningen. Universitetens egenförvaltning är dels ekonomisk, dels vetenskaplig: den förra beror av universitetens privatförmögenhet, vilken är ganska olika till beskaffenhet och storlek i Uppsala och i Lund; den senare beror av de särskilda lärostolarnas olika antal och beskaffenhet samt inbördes ställning — någon verklig anledning ur vetenskaplig synpunkt att beträffande lärostolarna skapa uniformitet mellan universitetet förefinnes så mycket mindre, som vetenskapens egen utveckling bäst främjas av så stor olikformighet på detta område som möjligt.

Den egenförvaltning, som tillkommit och tillkommer universiteten i ekonomiskt och vetenskapligt avseende och som alltfört bör tillkomma dem, har emellertid icke kunnat behörigen och med fördel utvecklas utan ett högsta organ, som haft uppgiften att på dessa områden medla mellan olika intressen och vaka över det helas väl genom bevarande av enhetlighet och samförstånd inom universitetet självt, vart å sin ort. Ekonomiskt har härvid kanslern varit eller skolat vara *den praktiska kraft*, som väglett universiteten vid deras handhavande av frågor om medelplacering, om jordaköp och byten, om arrendegrunder o. s. v. Vetenskapligt har kanslern att hålla hand över ämnesfördelningens praktiska tillämpning mellan de olika lärostolarna, de nödiga och tillgängliga medlens lämpliga fördelning för olika vetenskapliga behov, tillsättandet av vikarier, vetenskapliga biträden m. m. Allt sådant sker på det sätt, att fakulteters, drätselnämnds eller konsistoriers beslut i vissa fall eller frågor underställas kanslerns prövning; och såsom eljes i regel vid underställning har kanslern i dessa fall mera att pröva, huruvida besluten innebära något felaktigt eller olämpligt överskridande eller missbruk av den fria beslutanderätten, varemot det varken förväntats eller bort förväntas några officiella initiativ från kanslern i förhållande till universitetens egna styrelseorgan i övrigt.

Kanslern har emellertid ännu en uppgift och en högst väsentlig sådan i avseende å universitetens egenförvaltning. Han skall nämligen hos Kungl. Maj:t — och helst också hos riksdagen och enkannerligen dess statsutskott — vara *universitetens inflytelserike representant* och förfäktaren av deras särskilda intressen i förhållande till staten. Det är även av detta skäl, som kanslern fritt valts av universiteten och bort väljas bland män, som genom sina personliga egenskaper och sin ställning i övrigt ägt de nödiga förutsättningarna för att kunna utöva sagda inflytande. Uppenbart torde vara, att ett av villkoren för en dylik ställning är kanslerns eget personliga och ekonomiska oberoende av inkomstgivande fast anställning hos staten eller enskild, ett villkor, som oftast var lätt att få fyllt när kanslererna valdes bland rikets s. k. grandseigneurer och dessa i stor utsträckning intresserade sig för vetenskaplig och annan andlig odling: i den mån antalet av lämpliga kandidater inom denna eller närstående kretsar mer och mer begränsats, har också spörsmålet om sådan ersättning till kanslern, att han bleve oberoende av sin privata ekonomi, blivit allt mera aktuellt. Fasthållas måste under alla förhållanden att, ur universitetens synpunkt, d. v. s. med hänsyn till nödvändigheten av deras fortsatta ekonomiska och vetenskapliga egenförvaltnings bevarande, en eventuell pekuniär ersättning till kanslern *först och sist icke får bli annat eller mera än ett medel att kunna erhålla en av annat avlönat ständigt uppdrag eller annan fast befattning ekonomiskt oberoende man* att fylla kanslerns ovan antydda uppgifter: skulle man samtidigt eller senare kräva av honom rena ämbetsprestationer, såsom för en ämbetsmannalön, så vore detta liktydigt med ett upphävande av själva grunden för

den tänkta ersättningen, vilken ingalunda bör vara en ersättning för kanslersuppgifternas *fullgörande*, utan blott en ersättning för ett skyldigt avstående från inkomstgivande annan befattning och ett medel till personligt ekonomiskt oberoende såsom *förutsättning för valbarhet*. Vill man på allvar bevara den vetenskapliga fria forskningen vid fria universitet, så är en kanslerspost av hittillsvarande typ *ofrånkomlig*; och vill man bevara möjligheterna att *fritt välja kansler även bland lämpliga personer, som eljes vore beroende av inkomst från anställning*, så måste man *ställa en ekonomisk garanti för dennas ersättande i skälig utsträckning*, men icke däri inmänga synpunkter, som äro för denna sak främmande. Departementschefens yttrande pekar också i viss mån på detta förhållande och är därför i högsta grad betydelsefullt.

Emellertid, universitetskanslern har tillika vissa andra uppgifter, nämligen såsom *Kungl. Maj:ts betrodde man* till övervakande av universitetens riktiga fullgörande av dem anförtrodda statliga uppgifter. Dessa uppgifter äro *examination och därmed sammanhängande undervisning*, men varken forskningen eller det vetenskapliga arbetet och dess ledning i övrigt. Just därför att kanslern ej blott är ett universitets eget styrelseorgan också i fråga om detta arbete och den därtill anknutna examinationsundervisningen, utan tillika Konungens förtroendeman, har kanslerstillsättningen så ordnats, att universitetet fritt välja sin kansler, men att den valde därefter utnämnes av Konungen, som endast kan godtaga eller förkasta den valde — i senare fallet måste nytt val ske. Det kan givetvis ifrågasättas, om ej kanslerns befattning med dessa frågor borde göra honom till en vanlig ämbetsman, men då även de överlämnats till universitetet *såsom föremål för dessas självförvaltning* i följd av uppgifternas *olösliga samband med det vetenskapliga arbetet*, är det både förklarligt och försvarligt, för att icke säga önskvärt och behöfligt att kanslerns uppgifter också här begränsas på samma sätt som i avseende å universitetens egenförvaltning, d. v. s. till prövning av beslut i underställningsväg och till kontroll över arbetets utförande i enlighet med givna formella föreskrifter, och icke utvidgas till initiativ och direkt ämbetsledning. Av dessa skäl är det heller icke lämpligt att tillerkänna kanslern ämbetsställning, lön och pension vare sig i enlighet med det »diverseskåpsystem», som nuvarande löneanordningar knäsat och utvecklat — för övrigt på ett föga lyckligt sätt — eller i enlighet med de friare regler som gälla för rikets högsta ämbetsmän och universitetens professorer. Däremot är givetvis möjligt och även billigt att för dessa funktioner till den *akademiska självstyrelsens övervakande* tillerkänna kanslern ett visst arvode.

Sammanfattas det nu sagda, torde skäl böra anses vara för handen att tillerkänna universitetskanslern, när han icke samtidigt bör stå i enskild tjänst eller inneha eller utöva statligt ämbete, ett arvode dels såsom ekonomisk garanti för oberoende av sådant arbete och egen förmögenhet i den mån kanslern är universitetets förtroendeman, dels såsom ersättning till en Konungens

förtroendeman vid kontrollen över universitetens självstyrelse. Det är ytterst en lämplighetsfråga, huru dessa arvodesbelopp böra bestämmas, men det synes riktigast och med syftet mest förenligt, liksom bäst ur synpunkten av kanslersinstitutionens bibehållande i orubbat skick att icke sätta beloppen för höga. Det förefaller som vore i förra avseendet ett belopp av 10 000 kr. och i det senare av 5 000 kr. eller inalles av 15 000 kr. alldeles tillfredsställande; någon avgörande invändning mot det av statskontoret framställda förslaget om 12 000 kr. torde knappast heller kunna ur här framförda synpunkter göras gällande. Någon pensionsrätt är däremot näppeligen möjlig att med dem förena, liksom det icke vore lämpligt, utan tvärtom ganska ödesdigert att över huvud stadga viss avgångsålder för en universitetskansler — hans befattning är ensam i sitt slag och den är *i högsta grad en personlig befattning*. Med hänsyn till vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen ville, med beaktande av här anförda synpunkter, på det sätt bifalla Kungl. Maj:ts prop. nr 114 att universitetskanslern erhåller utan pensionsrätt ett årligt arvode av 12 000 kr. — eller högst 15 000 kr. — att så länge universitetens lärarlöner bekostas med statsmedel täckas genom anslag å riksstaten.

Stockholm den 24 februari 1937.

C. A. Reuterskiöld.